

„Üdvözet Barcsról!” – város a képeslapok tükrében

RÓZSÁS MÁRTON

7570 Barcs, Krénusz J. u.16., e-mail: rozsas.barcs@freemail.hu

RÓZSÁS M.: „Greetings from Barcs!” – town in the mirror of postcards.

Abstract: The town of Barcs in Somogy country went through significant economic and social changes starting from the middle of the 19th century. Thanks to these, it soon became one of the prominent centers of the region. The changes are faithfully reflected in the picture postcards, some of which are the work of local printers, but most of them were produced by national publishers. The article outlines the beginnings of the publication of postcards from Barcs, their diversity and the process that continues to this day.

Keywords: Barcs town, buildings, publishers, printing houses

Bevezetés

Ma már természetesnek vesszük, hogy családunknak, rokonainknak, barátainknak, ismerőseinknek képes levelezőlapot küldhetünk utazásainkról. A képeslap ezen felül üzenetet, jókívánságot is továbbít családi események, ünnepek idején, azaz a képeslap az egyszerű postai levelezőlappal együtt a rövid közlendők, üdvözetek továbbításának praktikus formája. Bár az utóbbi évtizedekben az elektronikus és digitális technika térhódítása erősen megtépázta ázsioját, mégis, mint gyűjtési ág valószínűleg még sokáig fennmarad.

A képes levelezőlap nem más, mint olyan nagy példányszámú, széles körű közforgalmazásra szánt, nyomdai vagy fotografikus eljárásokkal készített, illusztrációt tartalmazó sokszorosítvány, amely postaforgalom keretében a posta mindenkorai szabályai szerint bérmentesítve, nyitott formájú üzenetközvetítésre használható. A lapok anyaga és technikája igen változatos lehet. A kezdeti, általában könyvmatos, kézzel színezett kivitel mellett grafikusak és egyedileg festettek is ismertek. Anyagukra nézve talán még sokszínűbb a kép, hisz a különböző minőségű és színű papíryanag mellett olykor extrém hordozókra (fa, bőr, fémlemez, műanyag stb.) is készítettek lapokat. Közismert példák erre a nyírfakéregre készült lapok, melyeket nagy számban találhatunk az I. és a II. világháború idejéből. Az 1960-as években nagy népszerűsége tettek szert a térhatású, illetve a hanglemezrel kombinált képeslapok. Ugyancsak szinte kimeríthetetlen az ábrázolt témák sokszínűsége. A legismertebb táj- és városképek mellett az üdvözlőlapok alkotnak még nagy csoportot, de számtalan más, olykor meghökkentő, vagy a maga korában kihívónak számító témákból is komoly gyűjtemény állítható össze. A megjelenés eredetét tekintve a lapok két nagy csoportra oszthatók: postai és magánkiadásúakra. Egy harmadik alcsoport is körvonalazható, az amatór fotók képeslapként történő felhasználása (fotólapok),

azonban ezek száma az előbbiekhöz képest jóval kisebb.¹ Formátumukat tekintve a lapok több csoportba oszthatók: a fektetett és az állított kép a leggyakoribb, de van két, vagy több részre osztott, és sok kis képből összeállított mozaiklap is. Az illusztrált levelezőlapok egy-egy település régi épületeinek, utcaképeinek, a nevezetes személyeknek, egy-egy eseménynek a megőrzésével az adott korszak jellegzetes dokumentumaivá válnak, így azokat más forrásokkal együtt jól hasznosíthatják a korszak kutatói is.²

A levelezőlap és a képes levelezőlap rövid története

A képes levelezőlap ősei közt meg kell említenünk a 18. században elterjedt képes levélpapírokat, a rajzos üdvözlőkártyákat, a képekkel illusztrált borítékokat. Funkcionálisan a képes levelezőlap elődjének tekinthetők a köszöntőkártyáknak, „Kunstbillet”-nek nevezett színes nyomatok és a kézzel készített applikációk is, amelyeket borítékban továbbítottak családi események alkalmával.

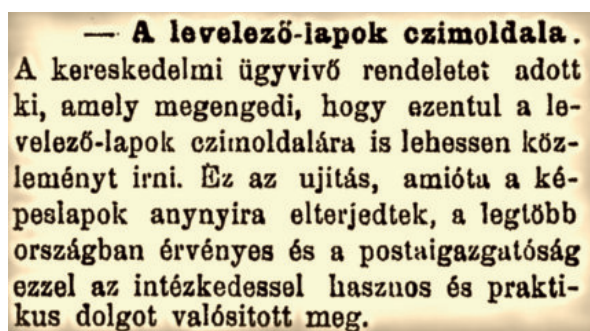
A tömegméretekben gyártott és széles körben elterjedt képeslapokat a hivatalos postai levelezőlap bevezetése előzte meg. A levelezőlap megjelenése szorosan kapcsolódik a postának a levelezés egyszerűsítésére vonatkozó intézkedéseihez. 1840-ben Angliában vezették be a levelek bélyeggel történő bérmentesítését, és ugyancsak itt jelentek meg a rányomott értékjelzésű borítékok is. Az osztrák postaigazgatás 1861-ben bocsátotta forgalomba a császárság egész területén az első rányomott bélyeggel ellátott levélborítékot. A kiegyezéskor önállóvá lett magyar posta 1867. június 1-jén vezette be a saját kiadású rányomott bélyeges levélborítékjait.

A világ első postai levelezőlapját is az osztrák-magyar postaigazgatóság adta ki 1869. október 1-jén. Az osztrák és a magyar posta egy időben hozta forgalomba a „Levelezési-lap”-okat (Correspondenz-Karte). A lapok címzési oldalának jobb felső sarkába nyomtatták azt a sárga színű bélyeget, mely profilból ábrázolta Ferenc Józsefet, és 1867-től az osztrák és a magyar posta már forgalmazta. A Magyarországon forgalomba hozott levelezőlapokon a magyar címer mellett szintén német volt a felirat. 1869 novemberétől azonban Magyarország részére már magyar felirattal („Levelezési-lap”) ellátott lapok kerültek forgalomba. A levelezőlap megjelenése és nagy sikere után hamarosan felvetődött a gondolat, hogy azokon valamilyen képet ábrázoljanak. A rendelkezésre álló adatok

1 Erre a célra külön, címdallal ellátott fotópapírokat is gyártottak.

2 A képeslap történetének rövid áttekintéséhez Petercsák 1994. kiváló munkáját használtuk fel.

szerint nem állíthatunk fel időbeli sorrendet az első képeslapot kibocsátó országok között, hisz 1870–75 között egymástól függetlenül, szinte egy időben számos országban jelentek meg a képeslapok. A képeslap történetében és a lapok formájában az 1904–1905-ös évek korszakhatárt jelentenek. Azt megelőzően a képes levelezőlapok hátoldalát csak a címzésre lehetett felhasználni, és ide ragasztották a bélyeget is. Ezeket közkeletű néven „*hosszú címzésű*” lapoknak nevezik. A kép az 1880–90-es években a másik oldal egyharmadát, egynegyedét vagy a felét foglalta el. A fennmaradó üres felületre lehetett írni az üdvözlősorokat. A lap feladója egyszerűen aláírta a nevét, vagy ami általánosabb volt, a képbe írta közlendőjét. Ez azonban zavarta a képek látványát, ezért már az 1900-as évek elején többen javasolták, hogy a képes levelezőlapok címzési oldalán legyen hely a közlések számára. Egy nyomdász 1901-ben vetette fel Angliában, hogy a címdalt egy függőleges vonallal osszák meg. 1905-től készültek megosztott hátoldalú képeslapok.³ (1. ábra)

1. ábra.

A magyar képeslap kiadás

Magyarországot 1896-ig nyugati, főleg német és osztrák kiadók látták el képes levelezőlapokkal. A magyar képeslap kiadás 1896-ban, a millennium évében kezdődött. 1896-ban, az ezredéves ünnepek alkalmából jelentette meg a magyar posta a 32 lapból álló millenniumi képeslap-sorozatot. Ezt megelőzően két alkalmi levelezőlap jelent meg, ezeknek azonban nem ismerjük a kiadóját. A kiegyezést követő markáns polgári átalakulás elsősorban a kispolgári és középrétegek számára gyorsította meg a világ megismerésének lehetőségét, illetve felkeltette és részben kielégíthetővé is tette az erre irányuló igényt. A képes levelezőlap gyors elterjedése olcsósága és újszerűsége mellett szoros kapcsolatban áll az utazással, turisztikával és az üdüléssel. Képes levelezőlapok kiadásával és forgalmazásával általában könyvkiadók, könyv- és papírzúrtok tulajdonosai, nyomdák és fotóműtermek foglalkoztak. A képes levelezőlapokon általában feltüntetik a kiadó nevét, de csak nagyon ritkán jelölik az előállító nyomdákat.

Magyarországon 1905 után már számtalan cég foglalkozott képeslapok kiadásával. A kisebb vidéki nyomdák, könyv- és dohánykereskedések rendszerint csak a

településükre, vagy a közvetlen közelében fekvő néhány helységekre vonatkozó lapokat készítették és forgalmaztak. A két világháború közötti évtizedekben néhány budapesti cég az egész országban terjesztette a képeslapokat. Ilyenek voltak pl.: Monostory György, Karinger Károly, Barasits János, Weinstock Ernő, Gárdonyi és Fenyvesi Képeslevelezőlap Kiadóvállalat, Vasúti Levelezőlap Árusítás. Ügynökeik révén felmérték a helybeli igényeket, és saját üzemükben vagy nagyobb nyomdákban – pl. Atheneum, Fénynyomdai és Grafikai Műintézet, Seidner Plakát és Címkegyár – elkészítették a képeslapokat. Weinstockot „képeslapkirálynak” is nevezték. A kereskedőknek legalább ezer darabot kellett megrendelni az egyes lapokból. A felvételeket a kiadó utazó fényképszei is elkészítették. A második világháború után a magánkiadók és nyomdák mellett a Magyar Központi Híradó Rt. fénykép-sokszorosító üzeme készített képeslapokat. A magánkiadások végét az 1948 körüli államosítások jelentették. 1954. április 1-jén alakult meg a Képzőművészeti Alap Kiadóvállalata, amelynek egyik fő profilja a képes levelezőlapok kiadása volt. Cikkünkben elsősorban a 19. század végétől a 20. század közepéig terjedő időszakot vizsgáltuk, de a folytonosság okán nem kerülhettük meg a későbbi lapkiadások megemlékését sem.

Barcstelep⁴ és Barcs a képeslapokon

Talán nem véletlen, hogy az 1896-os millenniumi képeslap kiadást követően alig két év múlva már megjelent az első barcsi, illetve felirata szerint barcstelepi képeslap. (2. ábra) A kiadás gondolata egy helyi adatközlő szerint Valkó Gyula (1857–1953) barcsi jegyző, majd főjegyző (1887–1927) fejből pattant ki. Valkó Gyula 1896-ban meglátogatta a budapesti millenniumi kiállítást, és az arról megjelent, ott látott képeslapsorozat inspirálta a kiadás megszervezésére.⁵ Valószínűbbnek látszik azonban az, hogy a millenniumi sorozat kedvező fogadtatása nem kerülte el néhány értelmes (esetünkben nagykanizsai) vállalkozó figyelmét. Vélhetően jó üzletet láttak benne, és kiadási ajánlattal kereshették meg a barcsi eljáróságot, – vagy ami életszerűbbnek tűnik – maguk előlegezték, finanszírozták meg a kiadást. Ennek egyik mozgatórugója az is lehetett, hogy az 1868-ban átadott Pécs-Barcs–Murakeresztúr vasútvonal, az 1860-as évektől prosperáló drávai hajóforgalom, a fokozatosan kiépülő helyi érdekű vasúti szárnyvonalak következtében gyorsan nagy forgalmú, országos kereskedelmi és közlekedési gócponttá vált Barcstelep.⁶ A település ezen része a vasútállomás környékén épült ki, a többszintes épületek és az elegáns villák nagy száma egészen városias képet kölcsönzött a városrésznek. Ezzel együtt a polgári művelődés tereinek megteremtése, a gazdasági potenciál koncentrációja is inkább Barcstelepre, mintsem az anyatelepülésre, Barcsra volt jellemző ebben az időben.⁷

⁴ Barcs-telep és Barcstelep formában is írták, mi a képeslapokon alkalmazott formában használtuk.

⁵ Valkó István (1895–1990) közlése.

⁶ Közigazgatásilag Barcs része volt, azonban a 19. század derekától erőteljes, de végül sikertelen elszakadási törekvések jellemezték. 1900-ban a Barcstelep elnevezést eltörölték. Rózsás 2008.

⁷ A témáról bővebben: T. Mérey 1978.; Rózsás 2005.

³ Erről a Barcs és Vidéke. 1905. augusztus 27-i száma is tudósított. – „A levelező-lapok címoldala”

2. ábra.

A sajtóban néha „kozopolita fészek”-ként is emlegetett Barcstelepen az átutazó kereskedők és ügynökök a cégek és pénzintézetek mellett postát és távirtdát, nyomdát, szállodát, kaszinót, színházat⁸, éttermeket és vendéglőket egyaránt találhattak. Barcstelep, a legdinamikusabban fejlődő településrész, egy korabeli folyóirat szerint: „Barcs-telep – ifj. gróf Széchenyi Imre ismertetése szerint – egy szerény kis faluból amerikai város módjára gombaképpen felcseperedett országos emporium a Dráva balpartján, melyet egy vasúti és egy közúti híd köt össze Szlavóniával. Itt vannak a budapesti Magyar Leszámitoló és Pénzváltó Bank közraktárai több mint egy millió métermázsza gabonaforgalommal: egy franczia társaság fűrészgárára és faraktára, mely árúit Franciaországba szállítja, s állandóan száz munkást foglalkoztat, ezenkívül a bécsi Union-Bank, és még három más nagy cég donga, és épületfa raktára, melyeknek szállításai évenként külön-külön 600 waggont igényelnek. Itt a Dráva gőzhajó-társaság igazgatósági székhelye, téglagyár, nagy-szabású műmalom, takarékpénztár, sertéshízlaló. Barcs összes szállítmányai megközelítik a négy millió métermázsát, úgy hogy a déli vasút állomásai között Bécs és Trieszt után Barcs a legnagyobb forgalmú pont.”⁹

Már a kiegyezés előtt is működött postai felvevőhely Barcsra, azonban az összegyűlt küldeményeket ekkor még vasút híján kocsival szállították a Barcstól északra, Aranyospusztá magasságában húzódó Pécs-Nagykanizsa postaúthoz. Az itt elhaladó postakocsi felvette a küldemé-

nyeket, melyeket Babócsán láttak el bélyegzéssel. A Pécs-Barcs-Murakeresztúr vasútvonal kiépülésével egy időben, az önálló magyar postaigazgatás létrejöttével hivatal létesült Barcsra és Barcstelepen. A bélyegző felirata kezdetben egy-egy Barcs volt, majd Barcstelep, elszakadási törekvései-vel összhangban önálló bélyegzőt kezdett használni.¹⁰

Az óriási átmenő áruforgalommal együtt a személyfor-galom is erőteljesen fellendült. A képeslapok ezt úgy tükrözik vissza, hogy tapasztalataink szerint a barcsi lapok a monarchia legtávolabbi vidékeire is eljutottak, sok darab bizonyára Európa számos más országában is fellelhető. Ezt támasztja alá az is, hogy külföldi aukciós portálokon gyakran bukkannak fel barcsi lapok. Figyelemre méltó, és az előbbieket erősíti, hogy a kiadók a nagy kereslet mi-att ugyanazon felvételekkel készült lapok számos varián-sát adták ki rövid időn belül. A századforduló környékén Barcs és Barcstelep együttes lakossága mintegy 5.400 fő volt. Ez, és a kiépültség foka, valamint az iparban fog-lalkoztatottak magas száma messze a környék települései fölé emelte a községet. Polgárai, emlékezve a mezővárosi múltira, következetesen városnak nevezték, noha a nagy-községi címet is csak 1911-ben nyerte el.¹¹

Cikkünk témáját tekintve a fent vázolt intervallum, a millen-niumot követő két évtized a Barcsról megjelent képeslapok virágkora. A legrégebből ismert lapok (1898) barcstelepi részleteket ábrázolnak, és a hosszú címzésű hátoldal mel-lett, előlapjukon díszes kartusban, kis méretű fotókon mu-

⁸ 1909-ben itt nyílt meg Somogy megye első, állandó épületben műkö-dő színháza.

⁹ Magyarország és a Külföld. 1898. II. évf. 13. sz.

¹⁰ A Barcstelep feliratot Barcs-Telep formában is használták a bélyegzőkön.

¹¹ Barcs 1797–1871 között mezővárosi jogállású volt.

taíják be a városrész jelesebb látnivalóit. A lapokat Singer Sándor nagykanizsai fényképész adta ki.¹² A nyomdai munkákat még nem helyben, hanem Nagykanizsán végezték az ottani, nyilván technikailag felkészültebb, üzemben. Néha egészen meglepő összefüggésekre bukkanhatunk a lapok tanulmányozása kapcsán! Egy évvel később, 1899-ben ismét nagykanizsai illetőségű személy, Herczeg Sándor élesztőgyáros jegyez kiadóként egy barcstelepi lapot. A dolog érdekessége, hogy a sokáig Barcson élő Herczeg Sándor nem más, mint a későbbi Oscar-díjas forgatókönyvíró, Herczeg Géza édesapja. A barcsi előállítású képeslapok kiadása sem sokat váratott magára, már csak a rivalizálás okán sem. A helyi hetilap híre szerint a Templomteret és a Garni Szállót ábrázoló lapok már Skribanek Géza barcsi nyomdájában készültek.¹³ (3. ábra) A nyomda viszonylag rövid működése alatt a későbbiekben is adott ki barcsi lapokat, ezek között litografált, kézzel színezett darabok is voltak.¹⁴ A nyomdász az előállítás mellett papírkereskedésében nemcsak képeslapok, hanem gyűjtőalbumok árusításával is foglalkozott. Ez utóbbi feltételezi azt, hogy ebben az időben voltak már helyben, vagy a környéken is olyanok, akik rendszeresen gyűjtötték a lapokat.¹⁵ Említést érdemel, és a helyi képeslapkiadással kapcsolatba hozható valószínűleg az is, hogy 1896-tól már a helyben működő fényképész is elkészíthette a felvételeket a lapokhoz.¹⁶ (4. ábra)

3. ábra.

Az 1900-as évek elejétől már több sorozatot is kiadtak, barcstelepi és barcsi felvételekkel. Ekkor jelent meg a lapokon a kiadó személyének feltüntetése, azaz a gazdasági megfontolású reklám. Érdekesség, hogy a Somogytarnócáról megjelent korai lapok között olyan darabot is találhatunk, melyet a nagy hírű müncheni kiadó, Carl Otto Hayd jegyzett.¹⁷ A több lapot is jegyző kiadók mellett egy-egy lap (sőt, sorozat) megjelentetését néhány

helyi kereskedő is vállalta.¹⁸ Ezek általában az üzleteket, azok épületeit és portáljait ábrázolják, előttük rendszerint a tulajdonos is megjelenik. Meg kell említenünk közülük Mautner M. Béla kereskedőt, Kremsner Mátyásné dohánytőzsdést, Schwarcz Adolf kereskedőt, Skribanek Géza, Szilágyi György¹⁹ és Gút Béla nyomdászt, valamint Fried Lajos kereskedőt. Ez utóbbinak egyenként 3–3, kis méretű, színezett barcsi képet lehozó lapjai igen ritka felvételeket is tartalmaznak. Mautner M. Béla lapjait Nagykanizsán, Weiss Lipót és Fia könyvnyomdájában készítették.²⁰ Szintén jó minőségű, szép kiállítású lapok sorozatát készítette el Weiss Lipót budapesti cége is. Néhány éven belül e lapokat többször is után nyomták, de már gyengébb minőségben, színezésük is elnagyolt. A kiadói sorszámok közötti hiányok azt valószínűsítik, hogy e sorozatoknak még nem ismerjük minden lapját. A város szép épületeit is számos képeslap örökíti meg. Nemcsak a középületekről (Szolgabírói hivatal, Járásbíró-ság) adtak ki lapokat, de néhány dekoratív magánházat is láthatunk. Ilyen dr. Kronberger (Kapolyi) Vilmos orvos villája, mely előtt a felvételen a tulajdonos és családja áll. Ugyancsak mutatós Herczeg (Herczog) Jenő bankigazgató szecessziós stílusú villája, mely ma a város egyik lezsebb, eredeti állapotában megmaradt régi épülete.

Barcstelep és Barcs városias megjelenését voltak hivatottak alátámasztani a többszintes épületekről készült felvételek, a nagy ipari üzemeket (Union malom, közrak-tárak, fűrészüzem), a forgalmas vasútállomást és a drávai kikötőt megjelenítő lapok sokasága, valamint Barcstelep főutcáját, a Széchenyi utcát ábrázoló felvételek. (4. ábra) A legnagyobb számban talán az 1903-ban átadott közúti Dráva-hídról készült képeslapok forogtak. Minden nézetből, több színben adták ki őket, még a tulsó partról is készülték róla felvételek. A vasúti híd is megjelenik néhány lapon, de kevésbé szerencsés nézetből. Technikailag

Szilágyi György

könyvnyomda, könyvkötészet, könyv-, papír
és díszműtáru kereskedése

B A R C S O N.

Megvan! Mégis sikerült végre nyomdát a mai kor igényeinek teljesen megfelelően berendezni, úgy, hogy jelenleg abban a helyzetben vagyok, hogy a legesimesabb kiyítelben és azonnali elkészítésre elfogadok minden e szakmába tartozó munkát u. m.:

eljegyzési kártyák, béli, esküvői meghívók, körlevelek,
számlák, levélpapír és borítékokat cégnyomással,
fizetési felszólítások, levelező-lapok, falragaszok és
gyászjelentéseket, takarékpénztári zárszámadások,
iskolai értesítők, jegyzőfüzök és gazdasági
nyomatványokat.

4. ábra.

- 12 Singer Sándor fényképész 1896–1900 között működött Nagykanizsán.
- 13 „Képes levelező lapok” = Barcs és Vidéke. 1898. augusztus 21. és „Uj képes levelező lapok barcsi képekkel” = Barcs és Vidéke. 1898. december 25.
- 14 „Látképes kártyák Barcsról” = Barcs és Vidéke. 1902. június 1. Skribanek Géza nyomdája 1898–1906 között működött, a Széchenyi u.11. sz. alatt. Lapkiadással és könyvnyomtatással is foglalkozott.
- 15 „Képes levelező-lapok” = Barcs és Vidéke. 1899. április 16. – Csaknem minden számban vannak képeslapokkal foglalkozó hírek.
- 16 Fiedler Ferenc barcsi fényképész első hirdetése megjelent: = Barcs és Vidéke. 1896. október 11.
- 17 Nyilván, az ottani Széchenyi-család külföldi kapcsolatai révén kerülhetett erre sor. Somogytarnóca 1979 óta Barcs városrésze.

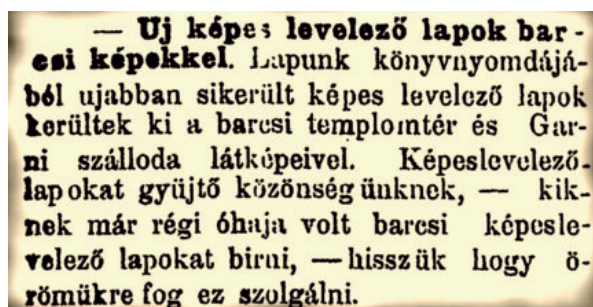
- 18 Leucz Hugó, Krausz Imre, Lovrencsics József, Pozsegovics György, Fischer Armin és mások.
- 19 A Szilágyi-féle nyomda 1906–1908 között működött.
- 20 Weiss Lipót és Fia Könyvnyomda 1885–1909 között működött Nagykanizsán.

érdekes az egyik vasútállomásról megjelent lap. A fotó közepe kinyitható, és belőle kis méretű, leporelló-szerűen összehajtogatott képek húzhatók elő. A helyi képeslapkiadás egyik érdekessége, egyben furcsasága is, hogy az egyik legjelentősebb barcsi üzembről, a Kremzír-féle szesz- és likörgyárról, ipartelepről, illetve a mellette lévő kastélyról ismereteink szerint nem készült önálló képeslap.²¹ Nem mondható ez el a somogytarnócai Széchényi-kastélyról, melyről több szép lap is fennmaradt. Az akkor még önálló községről egyéb lapok is megjelentek, így például az iskoláról, a számvevői és tanítói lakról és a temetőben álló kápolnáról.

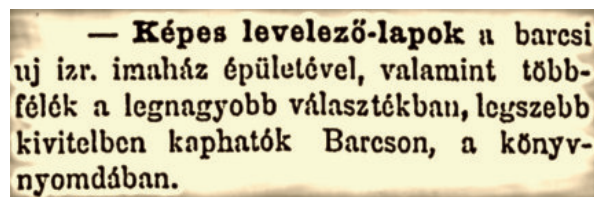
Érdekesek a Barcsot, mint reménybeli fürdővárost reklámozó, fiktív képekkel készült lapok. Ezek a századfordulón divatos fürdőruhákban pózoló hölgyeket barcsi részletekkel montázsolták össze. Bár a drávai plázs a balatoniakhoz képest nagyon szerénynek volt mondható, a strandról mégis több, a valós állapotot bemutató képeslap jelent meg. A lapokat a strandon működő üzletekben is meg lehetett vásárolni. A montázsolás más lapokon is megjelent, például a vasútállomás elé úri utasokat, a szálloda elé elegáns fogatot, a kikötő környékére csónakázókat ábrázoló felvételeket illesztettek be. Szép számban találhatunk olyan lapokat is, melyek dekorativitásuk mellett néprajzi, történeti információkat is hordoznak. Ilyenek például a Barcsnál kikötött hajómalmok (1911), a katolikus templom harangjainak levételét (1916) ábrázoló lapok, vagy éppen a 18. század végén épült sóraktár egyetlen fennmaradt fotóját megörökítő, színezett mozaiklap (1901). Mindaddig egyedülálló az a lap, mely egy jeles barcsi eseményről, a zsinagóga avatásáról készült fotó nyomán készült, és a Mautner-féle sorozatban, több színben is megjelent.²² (5. ábra) A zsinagóga impozáns épülete a következő két évtizedben is gyakran megjelenik a lapokon, azonban az 1920-as évek végétől – nyilván a politikai-társadalmi változások következtében – eltűnik. A Faluszövetség kiállítását és a Széchényi Nemzetiség Sportversenyeit 1927-ben rendezték meg Barcsban.²³ Szokatlan, hogy a nagy érdeklődés övezte eseményről csak egy lap ismeretes, noha József főherceg és gr. Bethlen István miniszterelnök is megtisztelte jelenlétével a rendezvényeket. A megjelent lap a gyermek szépségverseny első három helyezettjét (sváb kislányok) örökítette meg. Unikálisnak mondható az az 1938-ból datált rajzos lap, mely a barcsi református templomot ábrázolja. A dolog azért érdekes, mert valójában 1994-ig nem volt a helyi reformátusoknak temploma! Valószínűleg az építési előkészületek kapcsán, a tervezés stádiumában adták ki a

lapot, azonban a közeledő háborús helyzet miatt már nem kerülhetett sor a templom kivitelezésére.

Barcstelep dominanciája a képeslapkiadás területén egészen az 1920-as évekig követhető, bár ekkorra már teljesen összeépült a két településrész. Barcs belső részéről a Templomtér, a Dráva-híd, a dohánybevaltó és néhány utca kép kivételével alig készült korai képeslap. (6. ábra) Itt is akad azonban érdekesség: egy lapon a mai Bajcsy-Zs.u. – Nagyhíd u. kereszteződését láthatjuk, az utca északi oldalán az út mentén a járda burkolására odakészített téglarakásokkal. A Templomtér déli oldaláról is készültek képeslapok, itt azonban nem a templom a főszereplő, hanem a tér ezen részén lévő üzletek, a katolikus elemi iskola emeletes épülete, a községháza és a paplak. Ezek a lapokon már megjelennek a fotózásra összegyűlt kíváncsiskodók csoportjai is. A 20-as évek végétől, valószínűleg a közeledő gazdasági válság következtében már kevesebb lapot adtak ki, azok is alig néhány téma köré csoportosultak.²⁴ Jellemzőnek mondható a régi lapok felvételeinek engedéllyel vagy anélkül történt ismételt felhasználása, az egy-egy kisebb változtatással újranyomott lapok nagy száma.²⁵ A színes (többszínű) lapok eltűntek, és csak jóval később, az 1970-es években bukkantak fel újra.²⁶ Ebben az időben (30-as évek) jelentek meg azok a képeslapkiadók és terjesztők is, akik országos hálózatot kialakítva és fenntartva hosszú ideig uralták a piacot.²⁷ A helyi nyomdát üzemeltető, képeslapok kiadásával is foglalkozó Gút Béla ez idő tájt már csak szerény mértékben tudott versenyben maradni a tömegtermelésre berendezkedett vállalkozókkal.²⁸ Ugyancsak az 1930-as évektől jelentek meg nagyobb számban a Barcsról készült, úgynevezett mozaiklapok. Ezek többnyire egyszínű nyomással, 4–8 kis méretű barcsi felvétellel szerkesztve készültek, képaláírással vagy anélkül.²⁹ Rendkívül

6. ábra.

5. ábra.

21 Elképzelhető, hogy Kremzír Mór ilyen módon is óvni szerette volna gazdaságát a nyilvánosságtól.

22 „Képes levelező-lapok” = Barcs és Vidéke. 1899. augusztus 20.

23 Magyar Híradó 182. 1927. augusztus

24 Standard témák: Dráva Szálló, Dráva-híd, kikötő, Templom tér, pályaudvar.

25 Jellemző a képkivágás minimális megváltoztatása és a felirat áthelyezése.

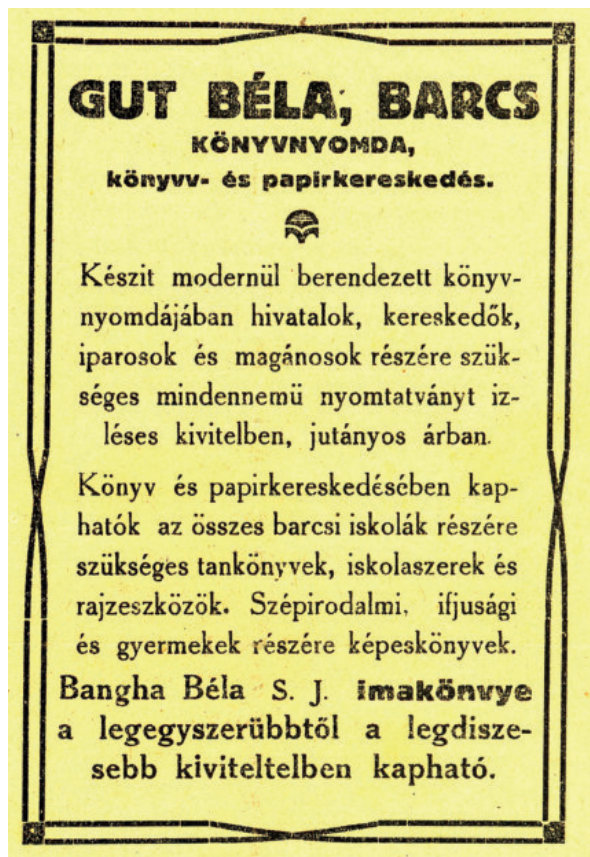
26 Ennek oka részben gazdasági, részben technikai jellegű is lehet. Az 1910-es évektől mindinkább teret hódító offsetnyomás új technikát és gépeket igényelt, amit a vidéki kis nyomdák már aligha engedhettek meg maguknak.

27 A barcsi lapokat kiadott Monostory György, Barasits János és Weinstock Ernő is.

28 Gút Béla nyomdász 1911-től 1943-ig működött Barcsban. Újságkiadás, közigazgatási és gazdasági nyomtatványok, meghívók előállításával foglalkozott.

29 Leggyakoribb képek: Járásbíróház, Iparos Székház, Róm. kat. templom, Vasútállomás, Dráva Szálló, Dráva-híd.

sok változatuk ismert, egymástól néha alig különböző kivitelben. Ezek voltak a 30-as évek végének és az 1940-es évek első felének leggyakoribb barcsi lapjai, melyek egy ideig még 1945 után is futottak.³⁰ (7. ábra)

7. ábra.

Gút Béla barcsi nyomdájának a zsidótörvények miatti megszűnése után, egykori segédje, Hetényi György vitte tovább az ipart. Többnyire közigazgatási nyomtatványokat és alkalmi kiadványokat állított elő. Egy képeslap kiadására is vállalkozott, ez még a háború előtti felvételek felhasználásával készült, egyszínű mozaiklap formában. 1949-ben az ő nyomdáját is államosították, ezzel a helyi magán képeslapkiadás a városban megszűnt. Az állami képeslapkiadás 1954-es megindulásáig még néhány lap hidalta át a magánvállalkozások államosítása nyomán keletkezett űrt. Ezek között olyan képeslapok is voltak, melyeket a régi mozaiklapok lefényképezés után fotóeljárással sokszorosítottak. Képeslapként történő besorolásukat az teszi indokolttá, hogy eleve olyan fotópapírra készültek, melyek a képeslapok címdoldalát másolták, és postai forgalomban is futottak. Több mint valószínű, hogy ezeket helyi fényképészek készítették és terjesztették az átmeneti időben. A nyomdai lapok hiánya talán nem is volt annyira szembetűnő, hisz a határsáv miatt amúgy is erősen korlátozva volt a Barcsra történő beutazás.

³⁰ Valószínűleg a régi klisék felhasználásával újra is nyomták őket, illetve a raktáron lévő készleteket árusították ki.

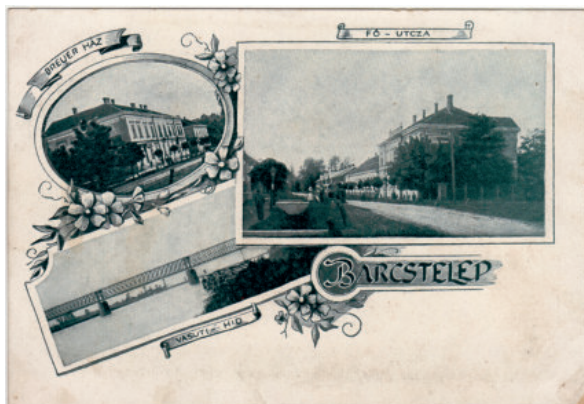
A Képzőművészeti Alap létrejötte utáni első barcsi lapot 1955-ből ismerjük. Ez egy szerény, barna mozaiklap, melyen ismét a régi, háború előtti mozaiklapokról ismert felvételek köszönnek vissza. Néhány év múlva azonban ezek a múltat idéző felvételek – bizonyára a politikai átalakulás következtében – már nem voltak szalonképesek. A lebombázott, romos Dráva-hidak, a templom, vagy az elnéptelenedett Dráva Szálloda már nem jelentettek képeslapra kíváncsító témát. Ennek megfelelően csak az új, az aktuális politikai és társadalmi berendezkedést reprezentáló felvételek kerülhettek képeslapokra. Ilyen volt a Hősök terén létesített szovjet emlékmű, a kórházzá alakított volt Széchenyi-kastély, vagy az Iparos Székházból lett kultúrház. Néhány, három-négy kis felvételt tartalmazó mozaiklapot is kiadtak ebben az időben, az előzőekkel szinte azonos felvételeket felhasználva. A legjelentősebb változás 1970-ben következett be, amikor is nagyközségi címet kapott a település.³¹ Ez a jeles esemény egybeesett a képes levelezőlap 100 éves jubileumával. A háború utáni gazdasági és társadalmi holtpontról éppen csak kimozduló, lassan az urbanizáció felé kacsingató nagyközségről ekkor jelent meg az 1945 utáni első, több lapból álló sorozat. A még fekete-fehér fototechnikával készült lapok közt mozaiklapokat és egyes felvételeket egyaránt találhatunk. Témáikat tekintve leginkább az új „szocreál” épületek (Gimnázium, OTP, SZTK Rendelőintézet, strandfürdő stb.), a változó utcaképek és az újjáépített közúti Dráva-híd jelentek meg rajtuk, számos variációban. A következő évben (1971) kiadták az első színes mozaiklapot is. Ugyancsak képeslap sorozattal köszöntötte a kiadó a Barcsi Ősborókás Tájvédelmi Körzet 1974-es megnyitását.

Barcs 1979. január 1-jén városi rangot kapott. A 80-as években nem nagy számban jelentek meg barcsi képeslapok, azonban ekkor már színes kivitelű mozaiklapokat készítetett a kiadó. Jellemzőnek mondható ugyanazon felvételek többszöri felhasználása más-más összeállításban. Rendhagyó módon az egyik többszintes épület tetejéről panoráma felvétel is készült, mely önálló lapként került kiadásra. A rendszerváltást követően a képeslapkiadás állami monopóliuma megszűnt, a piac liberalizációja következtében napjainkban már bármely vállalkozás vagy magánszemély is jelentethet meg képeslapot. Ettől kezdve a Magyar Posta és a Városgazdálkodási Igazgatóság is adott ki barcsi lapokat, bár jelentős időközönként és alkalomszerűen. Témájukat tekintve a városi létet, a fejlődést reprezentáló felvételekkel készültek, Gyógyfürdő és Rekreációs Központ, Dráva Múzeum, katolikus és református templom, sportcsarnok, posta és a természeti környezet jelennek meg rajtuk, változatos összeállításban. Az utolsó színes mozaiklap 2018-ban jelent meg a városról. Érdekes kísérlet volt 1995-ben Győri Vilmos barcsi fotós rajzos, szítnyomással sokszorosított mappájának szerző általi kiadása.³² A csatolt településrészek közül csak Drávaszentese-ről jelent meg egy színes mozaiklap, 1997-ben. A katolikus egyházközség 1989-ben három színes lapon, a református gyülekezet 1992-ben két rajzos lapon mutatta be templomát.

³¹ Ez már a második nagyközségi cím volt, ugyanis 1911-ben már egyszer elnyerte ezt a státust.

³² A jellegzetes barcsi részleteket ábrázoló lapok mappában, 100 számozott példányban jelentek meg. Inkább érdekesség-számba mentek, tényleges postai forgalomban kevés futott belőlük.

Képeslapok a városról (1898–1938)

Képeslapok a városról (1904–1940)

A régi barcsi lapok összegyűjtését a Dráva Múzeum már 1979-es megnyitását követően megkezdte, bár helyben alig maradt fent ilyen képeslap. 1998-ban az összegyűlt régi lapokból válogatott reprint-mappát (monokróm) adott ki az intézmény. Ezt követően jelentős lépés volt a gyűjteményben meglévő darabok digitalizálása, illetve egy nagyobb magángyűjtemény barcsi anyagának digitális formában történt átvétele. Eddigi munkánk eredményeként a formai- és színvariánsokkal együtt ma közel 300, különféle barcsi képeslapot tarthatunk számon.

Összegzés

Írásomban elsőként kíséreltem meg vázlatosan áttekinteni a Barcsról megjelent képeslapok kiadásának kezdetét, virágkorát, és bemutatni a megjelent lapok sokszínűségét. Mindez a további lapok felbukkanásának reményében történt, hiszen még több, kisebb-nagyobb gyűjteményben lappanghatnak számunkra ismeretlen képeslapok. Az eddig megismert lapokból, azok számából azonban már most is egyértelműen levonható a következtetés: Barcs egyáltalán nem volt lemaradva a hasonló nagyságú és jelentőségű települések mögött, a kiadott lapok mennyiségét, minőségét és változatosságát illetően sem. Összegyűjtésük, feldolgozásuk és közreadásuk az elkövetkezendő évek feladata lehet.³³

Irodalom

PETERCSÁK T. 1994: A képes levelezőlap története. Miskolc, 1994.

RÓZSÁS M. 2005: Az idő sodrában. Dráva Menti Füzetek 5. Barcs, 2005: 52–84.

RÓZSÁS M. 2008–2009: A polgári művelődés terei Barcson a 19. század derekától a II. világháborúig = Gyökerek. A Dráva Múzeum Tanulmánykötete. Barcs, 2008–2009. 130–155.; 193–221.

T. MÉREY K. 1979: Barcs gazdaság- és társadalomtörténete a kapitalizmus korában = Bihari Ottó (szerk.): Barcs múltja és jelene. Barcs, 1979. 39–84.

„BARCS ÉS VIDÉKE” 1895–1909 közötti évfolyamainak digitális másolatai a Dráva Közérdekű Muzeális Kiállítóhely adattárában

33 Megköszönöm Hajdu Zsolt és Steiner Józsefné (Nagyatád), Kassai Árpád és Rácz Péter (Bp.) segítségét, gyűjteményük barcsi lapjainak rendelkezésemre bocsátását. Köszönettel tartozom továbbá a Dráva Közérdekű Muzeális Kiállítóhelynek és a Rippl-Rónai Vármegyei Hatókörű Városi Múzeumnak cikkem megírásához nyújtott segítségükért.

„Greetings from Barcs!” – town in the mirror of postcards

MÁRTON RÓZSÁS

The author describes the postcards published about Barcs, a town in Somogy country, and the history of their publication. He pays special attention to the initial period and heyday of the publication, which lasted from the end of the 19th century to the 1930s. Compared to the size

of the city, a great many, around 300 postcards and their variants were published in this period. The II. After the Second World War, the publication of postcards from Barcs started again only from the end of the 1950s.